

Increasing organic production standards in the context of consumer rights on quality and safety of products in the conditions of European integration

Підвищення стандартів органічного виробництва в контексті прав споживачів на якість і безпечність продукції в умовах євроінтеграції

Strelnyk Viktoriya, Hres Natalia, Zamiatina Valeria

Key words:

consumer rights, standardization, labeling, organic production, product quality and safety, European integration.

Ключові слова:

права споживачів, стандартизація, маркування, органічне виробництво, якість і безпечність продукції, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 4 ст. 42 Конституції України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю та безпечністю продукції усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів¹. Стаття 4 Закону України «Про захист прав споживачів» регламентує права споживачів під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб на належну якість продукції та обслуговування та безпеку продукції².

Декларування Україною власних інтеграційних намірів відносно Європейської спільноти потребує застосування відповідних стандартів якості продукції та створення умов для реалізації права кожної людини на належний рівень надання послуг і виконання робіт. Одним із пріоритетних завдань на шляху до євроінтеграції є адаптація законодавства України до європейських і світових стандартів впровадження технічного та технологічного переоснащення із застосуванням сучасних технологій (в тому числі модернізації й екологізації сільськогосподарського виробництва). Адже інтенсифікація сільськогосподарського товаровиробника призвела до забруднення навколишнього середовища, негативних змін у ланцюгах екосистем, погіршення стану здоров'я людей.

У розвинених країнах споживач визнається основним учасником ринкових відносин, на якого зорієнтоване виробництво, підвищення якості товарів і надання послуг. Важливим фактором таких умов має бути юридична обізнаність споживача, оскільки життя та здоров'я людини – основна цінність. З кожним роком все більше споживачів піклуються про стан свого здоров'я, відповідно приділяють увагу якості продукції, що споживають. Збільшується кількість людей, які дбають про навколишнє середовище та безпечність його стану. Так, за результатами 2019 р. світовий ринок органічних продуктів перетнув позначку в 100 млрд євро. Найбільшими ринками є США й Європейський Союз. Саме вибір споживача на користь органічних продуктів спонукає ринок до подальшого розвитку³. Реалізація сучасної державної політики України, що декларує власні інтеграційні наміри щодо Євроспільноти, має відповідати завданням сьогодні у площині результативності існуючої діяльності у сфері⁴ виробництва та маркування органічної продукції.

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР) № 30. Київ. С.141.

² Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 №1023-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (

³ Споживач вибирає органічне. URL: <https://organicinfo.ua/news/consumer-chooses-organic/>

⁴ Стрельник В.В. Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу у сфері правової охорони земель. Матеріали IV Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції «Адаптація правової системи України до права європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти». 2019 р. С.138

Стан наукових досліджень. Питання забезпечення прав споживачів щодо якості продукції було предметом наукової дискусії таких науковців як: У. П. Гришко, Л. М. Іваненко, О. Є. Ружицька, О. Ю. Черняк, О. М. Язвінська та багатьох інших. Сучасний розвиток ринкових відносин України потребує посилення уваги до створення умов продовольчої безпеки країни, забезпечення населення екологічно безпечними продуктами харчування.

Метою статті є аналіз правового регулювання прав споживачів на якість і безпечність продукції у контексті підвищення стандартів органічного виробництва в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Протягом двох десятиліть щороку планета втрачає 15 млн га тропічних лісів, а разом із ними і природне біорізноманіття на користь розширення орних земель. Щороку через ерозію й інші форми деградації ґрунту втрачається 5-7 млн га сільськогосподарських угідь та ще 1,5 млн га внаслідок засолення та заболочення ґрунту. Понад 30 млн га сільськогосподарських земель мають пошкоджену структуру ґрунту і, як наслідок, низьку природну родючість¹. Використання протягом тривалого часу недосконалих технологій у сільському господарстві, фізичне та моральне зношення основних фондів, недостатня інвестиційна підтримка процесу запровадження екологічно безпечних, ресурсо- й енергозберігаючих технологій потребує консолідації зусиль держави у сфері органічного виробництва.

Станом на 2019 р. на Землі більше 70 млн га, десь 1,4% від загального обсягу всіх сільськогосподарських угідь, використовуються відповідно до принципів органічного виробництва. Більше 50% зазначеного обсягу припадає на Австралію. На початок 2017 р. Україна займала 11-те місце в Європі та 20-те місце у світі за площею сільськогосподарських угідь, сертифікованих як органічні. Якщо порівнювати цей показник з 2012 р. він збільшився на 54% і склав 421 500 га² станом на 2019 р.. Таким чином в Україні загальна площа сільськогосподарських земель з органічним статусом і статусом перехідного періоду в зазначений період склала близько 468 тис га, що становить лише 1,1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення. Проте такий показник не завадив зайняти 2-ге місце серед 123 країн за обсягами поставок органічної продукції до ЄС.

Майже вся продукція з України експортується через невисокий рівень споживання на внутрішньому ринку. Країнами-споживачами вітчизняної органічної продукції є Нідерланди, Німеччина, США, Швейцарія, Італія, Великобританія, Австрія, Польща, Чехія, Франція, Угорщина, Румунія, Бельгія, Болгарія, Литва, Канада та Данія³. Однією з умов функціонування світових ринків екологічно чистої продукції є наявність належно сформованої й організованої системи сертифікації продукції органічного виробництва. На сучасному етапі розвитку ринку органічних продуктів переважає тенденція до заміни правових норм стандартами, що пояснюється прагненням до міжнародної гармонізації правил, які регулюють відносини у сфері органічного виробництва⁴.

Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС 2018/848 від 30 травня 2018 р. розглядає органічне виробництво як комплексну систему управління

сільськогосподарськими підприємствами та виробництвом харчових продуктів, що об'єднує передові практики у сфері охорони навколишнього середовища, зміни клімату, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів в галузі добробуту тварин і виробництва згідно зростаючому попиту споживачів на продукти, вироблених з використанням натуральних речовин і процесів⁵. Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (далі – Закон) органічне виробництво – це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення й інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції⁶.

В усьому світі органічне виробництво ґрунтується на принципах здоров'я, охорони довкілля, справедливості та турботи, використання біологічної синергії. Перевагами органічного сільського господарства

¹ Кунділовська Т.А., Зеленянська В.Г., Захарчук В.Г. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Одеса : Астропринт, 2019. С.16-17.

² Не контрольовані: органічну продукцію в Україні ніхто не перевіряє. URL: <https://news.agro-center.com.ua/eco-farming/ne-kontrolovani-organichnu-produkciju-v-ukraini-nihto-ne-perevirjaie.html>

³ Екологічні наслідки традиційного сільського господарства. органічне виробництво в Україні URL:<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MH5wQAMpsd8J:ecoindustry.pro/avtorski-statti/ekologichni-naslidyky-tradycynogosijskogo-gospodarstva-organichne-vyrobnictvo-v+&cd=8&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

⁴ Духневич А.В. Системи сертифікації продукції органічного виробництва. Матеріали круглого столу: «Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року». Харків, 2021. С.49

⁵ Регламент Европейского Парламента и Совета Европейского Союза 2018/848 от 30. 05.2018 г. об органическом производстве и о маркировке органических продуктов.

⁶ Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 02.08.2019

є застосування: (1) біологічних засобів захисту рослин; (2) сівозміни для відновлення ґрунту; (3) тваринних і рослинних відходів у якості добрив; (4) замкнутого циклу землеробство-скотарство (рослинництво – корм, скотарство – добрива); (5) ручних робіт по догляду за сільгоспкультурами; (6) обов'язкового випасу худоби, а також відмова від використання синтетичних кормових добавок, гормонів, антибіотиків, гербіцидів, пестицидів, фунгіцидів, штучних добрив. Так, відповідно до Закону у процесі органічного виробництва забороняється застосування: (1) будь-якого неприродного або неконтрольованого впливу на геном сільськогосподарських рослин і тварин (у тому числі птиці та комах), промислових мікроорганізмів шляхом застосування для виробництва генетично модифікованих організмів і продуктів, що містять, складаються або вироблені із генетично модифікованих організмів; (2) синтетичних речовин, у тому числі агрохімікатів, пестицидів, антибіотиків для превентивних цілей, гормональних препаратів, стимуляторів росту та підкорму тварин (у тому числі птиці та комах); (3) методів електричної або іншої стимуляції для примушування, що завдає тваринам болю, застосування транквілізаторів; (4) іонізуючого випромінювання; (5) гідропонних методів; (6) використання штучно виведених поліплоїдних тварин та рослин; (7) речовин і технологічних методів виробництва, результати застосування яких можуть ввести споживача в оману щодо природи (походження) продукту; (8) стимуляторів росту, гормонів або аналогічних речовин⁷.

Враховуючи особливості систем органічного виробництва, при виборі сортів рослин слід звернути увагу на агрономічні характеристики, генетичну різноманітність, стійкості до захворювань, довговічності й властивості адаптації до ґрунтів різни місцевостей і кліматичні умови⁸.

Разом з перевагами метод органічного виробництва має свої недоліки: (1) потреба зростання чисельності посівних площ. Так, до 2020 р. планувалося збільшення обсягу земель, що використовуються в органічному сільському господарстві України до 7%, а також створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства⁹. Проте діючий Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» не містить взагалі такого пункту¹⁰. Тим самим держава демонструє ігнорування розвитку органічного виробництва, що потребує активної підтримки; (2) порівняно незначна ефективність застосування зелених пестицидів, біофунгіцидів, біоінсектицидів, стимуляторів росту, мікродобрив тощо; (3) вирішення потребує питання хвороб рослин і боротьби з шкідниками; (4) процес виробництва потребує більше зусиль, часу, що впливає на вартість органічних продуктів, які коштують дорожче, ніж традиційні¹¹. Підвищені витрати зумовлені заборонами використання будь-яких хімічних і синтетичних препаратів, стимуляторів росту тощо. Врахування потребує невідворотне зменшення урожайності на землях органічних господарств у порівнянні з традиційними інтенсивними технологіями, чималі витрати на органічні добрива, екології та більш високий ступінь використання ручної праці¹².

Річні показники споживання органічної продукції на душу населення суттєво відрізняються залежно від країни – від 344 до 1 євро. Фактично кожен європеєць витрачає на органічні продукти приблизно 84 євро на рік. Причинами таких розбіжностей є купівельна спроможність, нерозвиненість ринку в окремих регіонах, відсутність налагоджених ланцюгів постачання, низький рівень обізнаності споживачів про органічний логотип і переваги органічного виробництва¹³. Важливою умовою захисту прав споживачів є посилення державного контролю у зазначеній сфері. Це дозволить створити прозорий ринок, підвищити рівень довіри до органічної продукції через інформування про якість, безпечність і зрозумілу процедуру маркування.

Відповідно до Закону маркування – це інформація про органічну продукцію, у тому числі державний логотип для органічної продукції, нанесена на етикетку, упаковку, тару, контейнер, контретикетку, ко-

⁷ Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 02.08.2019.

⁸ Регламент Европейского Парламента и Совета Европейского Союза 2018/848 от 30. 05.2018 г. об органическом производстве и о маркировке органических продуктов

⁹ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-7?find=1&text=7%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+#w1_13

¹⁰ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року від 28.02.2019 № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

¹¹ Екологічні наслідки традиційного сільського господарства, органічне виробництво в Україні. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MH5wQAMpsd8J:ecoindustry.pro/avtorski-statti/ekologichni-naslidky-tradycynogo-sil'skogo-gospodarstva-organichne-vyrobnyctvo-v+&cd=8&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

¹² Гафурова О.В., Марченко С.І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. *Право. людина. Довкілля*. 2019, № 10 (4). С. 32-33.

¹³ ПОВІДОМЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТУ, РАДІ, ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНО-СОЦІАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ І КОМІТЕТУ РЕГІОНІВ ЩОДО ПЛАНУ ДІЙ З РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА URL: <https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2021/05/Organic-action-plan-UA.pdf>

льєретку, ярлик, пробку, листок-вкладиш або на інші елементи упаковки, що супроводжує таку продукцію або посилаться на неї відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Органічна продукція, що вводиться в обіг і реалізується, повинна маркуватися державним логотипом для органічної продукції. Обов'язковим елементом маркування органічної продукції є кодовий номер, що розміщується під державним логотипом для органічної продукції та містить: (1) акронім, що ідентифікує державу походження; (2) напис «organic»; (3) реєстраційний код органу сертифікації, що здійснив сертифікацію органічного виробництва.

Забороняється при маркуванні продукції, яка не відповідає вимогам цього Закону, використовувати позначення з написами «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», словами з префіксом «біо-» тощо. Органічна продукція, імпортована з інших країн, вироблена відповідно до законодавства країн походження, що підтверджено відповідним сертифікатом, позначена написами «органічний», «біодинамічний», «біологічний», «екологічний», словами з префіксом «біо-» тощо, повинна в перекладі на українську мову позначатися написом «органічний продукт»¹.

Активне поширення інформації щодо переваг органічного виробництва дозволить підвищити обізнаність споживачів і посилить попит на екологічно чисті продукти харчування². Право на споживчу освіту передбачає право на набуття знань і умінь, що дозволяють споживачеві постійно, протягом всього життя підвищувати освіченість в частині відстоювання своїх прав споживача, впливати на виробництво, реалізацію товарів і якість надання послуг. Уряду нашої країни належить розробити загальні програми просвіти й інформування споживачів з метою забезпечення можливості для населення діяти як свідомі споживачі, обізнані зі своїми правами та обов'язками, здатні компетентно вибирати товари та послуги³.

Для вирішення реальної проблеми підтримки органічного сектору⁴ сертифікованого конкурентоспроможного виробництва держава має створювати сприятливі умови інвестиційного клімату, розвивати пільгове кредитування, надавати консультаційні послуги.

Висновки. Значні площі високопродуктивних земель і сприятливі природно-кліматичні умови створюють для нашої держави широкі можливості для переходу на органічне виробництво. Запровадження зазначеного методу забезпечує права споживачів на безпечність та якість продукції, сприяє захисту довкілля, належному утриманню тварин, а також розвитку сільської місцевості.

Все це потребує формування дієвої системи державної підтримки та належного правового регулювання розглянутої галузі.

Анотація.

Однією з умов функціонування світових ринків екологічно чистої продукції є наявність належно сформованої й організованої системи сертифікації продукції органічного виробництва. Запровадження методу органічного виробництва створюватиме умови для забезпечення прав споживачів на безпечність та якість продукції, сприятиме захисту довкілля, розвитку сільських територій.

Annotation.

One of the conditions for the functioning of world markets for environmentally friendly products is the presence of a properly formed and organized system of certification of organic products. Introduction of the method of organic production to create conditions for ensuring the rights of monitoring the safety and quality of products, promoting environmental protection, development of rural areas.

References:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. Відомості Верховної Ради України (ВВР) № 30: офіц. текст. Київ: КМ. С.141.

¹ Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 02.08.2019.

² Міщенко Д.А. Дердавне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні: сучасні еалії та перспективи розвитку. URL:http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/3.pdf

³ Гресь Н. Освіта населення у сфері захисту прав споживачів: досвід Європейського Союзу та перспективи розвитку в Україні. *Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції*. Суми. 2020. URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78513/3/konferentsiya_values.pdf.pdf;jsessionid=4805266ECB20D13D94781658C04A98C6

⁴ Чурилова Т.М. Сіротенко Т.С. Правові аспекти державної підтримки органічного виробництва в Україні. *Abstracts of V International Scientific and Practical Conference*. Oslo, Norway 2020. URL: <https://isg-konf.com/study-of-modern-problems-of-civilization-en/>

2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 №1023-XII.
Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 15.07.2021).
3. Духневич А. В. Системи сертифікації продукції органічного виробництва. Матеріали круглого столу: «Актуальні питання стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року». Харків, Право. 2021. 384 с.
4. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018. № 2496-VIII. Дата оновлення: 02.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 15.07.2021).
5. Регламент Европейського Парламенту і Ради Європейського Союзу 2018/848 от 30 мая 2018 г. Об органическом производстве и о маркировке органических продуктов, а также об отмене Регламента (ЕС) 834/2007 Совета ЕС. URL: <https://soz.bio/postanovlenie-es-2018-848-evropejskogo-parlamenta/>
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17?find=1&text=7%D0%B7%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+#w1_13 (дата звернення 15.07.2021).
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 15.07.2021).
8. Гафурова О.В., Марченко С.І. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. *Право. людина. Довкілля*. 2019, № 10 (4). С. 29-35.
9. Гресь Н. Освіта населення у сфері захисту прав споживачів: досвід Європейського Союзу та перспективи розвитку в Україні. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції». Суми. 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78513/3/konferentsiya_values.pdf.pdf;jsessionid=4805266ECB20D13D94781658C04A98C6
10. Стрельник В. В. Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу у сфері правової охорони земель. Матеріали IV Всеукраїнської за міжнародною участю науково-практичної конференції «Адаптація правової системи України до права європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти». 2019. С.138-140.
11. Кунділовська Т. А., Зеленянська В. Г., Захарчук В. Г. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Одеса : Астропринт, 2019. 128 с.
12. Міщенко Д. А. Державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. URL:http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2018/3.pdf
13. Чурилова Т.М., Сіротенко Т.С. Правові аспекти державної підтримки органічного виробництва в Україні. *Abstracts of V International Scientific and Practical Conference*. Oslo, Norway 2020. pp. 25-27 pp. URL:<https://isg-konf.com/study-of-modern-problems-of-civilization-en/C.180-185>.

Strelnyk Viktoria,

Associate Professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine

Hres Natalia,

Senior Lecturer, Sumy National Agrarian University, Ukraine

Zamiatina Valeria,

Higher education master's degree, Sumy National Agrarian University, Ukraine